

תוכן עניינים

4.....	מבוא	
6.....	1. סקירה ספרותית	
6.....	1.1 התפתחות הילד	
6.....	1.1.1 מסלול ההתפתחות הנורמטיבי	
7.....	1.1.2 סוגיות בהתפתחות הילד	
9.....	1.2 סגנונות התקשרות	
9.....	1.2.1 סיווג סגנונות ההתקשרות	
10.....	1.2.2 סגנונות התקשרות ותפקוד הילד	
11.....	1.3 פרידה בגיל הרך	
11.....	1.3.1 תהליך הפרידה	
13.....	1.3.2 הסתגלות הילד לתהליך הפרידה	
14.....	1.4 סיכום סקירת הספרות	
16.....	2. שיטות מחקר	
16.....	2.1 המחקר הכמותי	
16.....	2.2 השערת המחקר	
16.....	2.3 משתתפי המחקר	
16.....	2.4 כלי המחקר	
17.....	2.5 הליך המחקר	
17.....	2.6 ניתוח הממצאים	
18.....	3. ממצאים	
18.....	3.1 סטטיסטיקה תיאורית	
20.....	3.2 קשיי היפרדות והגדרת הגנות	
21.....	3.3 בחינה של משתנים דמוגרפיים נוספים	
23.....	4. דיון ומסקנות	
23.....	4.1 תיאוריות של סגנונות התקשרות	
24.....	4.2 יכולות הרגשיות של הילד עם הפרידה	
25.....	4.3 סיכום, מגבלות והמלצות להמשך	
26.....	5. מקורות	
28.....	נספחים	
28.....	נספח א' – שאלון המחקר	

מבוא

חוויותיהן של ילדים בגיל הרך מתעצבות באופן משמעותי מהסביבה בה הם גדלים. סביבה זו, בה מתקיימים קשרים עם בני המשפחה, תשפיע במידה רבה על התפתחות הילד ועל הכלים שיינתנו לו להמשך דרכו כאדם בוגר. על מנת להבין את צעדיהם הראשונים של ילדים צעירים בעולם, יש להעמיק את הידע אודות התהליכים הטבעיים שאותם הם עוברים בשנותיהם הראשונות. בין התהליכים השונים המעצבים את חוויות הילד, ניתן למצוא תהליכי התפתחות של יכולות ומבנים אישיותיים.

מסלול ההתפתחות הנורמטיבי, בו עוברים מרבית מהילדים, מעצב במידה רבה את האופן בו יפעלו בעולם. מסלול זה מייצג תהליך רב שלבי בו כל אחד מהשלבים מביא את הילד להתקדמות רבה יותר בגדילתו. מסלול ההתפתחות הנורמטיבי מייצג שינוי איכותי בכישוריו ובמיומנותיו של הילד, אשר מתאפשר על ידי השלבים שעבר קודם לכן. כלומר, כל שלב מהווה מעין הכנת הקרקע עבור הילד לשלב ההתפתחותי הבא (Sameroff, 2011). על אף שילדים רבים צועדים במסלול התפתחותי זהה, קצב ההתקדמות שלהם ואופן ההתפתחות נבדל מפרט למשנהו. הבדלים אלו נובעים מתוך גורמים סביבתיים ותוך-אישיותיים המשפיעים על התפתחותם. מסלול ההתפתחות הנורמטיבי למעשה גורס כי הילד יתפתח בתחומים שונים, וביניהם יראה התפתחות פיזית, התפתחות חברתית והתפתחות קוגניטיבית. השפעתם של התחומים השונים אחד על השני הינה רבה, והתפתחותו של הילד לעבר פרט בוגר תלויה בהצלחתו במסלול זה (Freud, 2018).

במטרה להעמיק ולהבין את חוויותיהם של ילדים בגיל הרך, יש לשים את הדעת לחוויות העוטפות אותם. אופי החוויות נקבע במידה רבה בעקבות המאפיינים האישיותיים של הסובבים אותם והסביבה בה הם חיים. אם כך, ישנה משמעות רבה למבוגרים המשמעותיים בחייהם, ובפרט להוריהם אשר מטפלים בהם באופן יום-יומי. יחסים אוהבים וחמים עם ההורים תאפשר לילדים התפתחות תקינה בהיבט החברתי, אשר תעודד התפתחות תקינה בשאר ההיבטים הנדרשים לילד. אם כך, הקשר החזק הנרקם בין הדמות המטפלת לבין הילד יהווה נדבך משמעותי בהתפתחותו של הילד (ברנט, 2015).

טיפול הוריו של הילד בו יקבע את סגנון ההתקשרות אשר יתעצב בינו לבין הוריו. סגנונות ההתקשרות נחלקים לשלוש קטגוריות – סגנון התקשרות בטוח, סגנון התקשרות לא בטוח-נמנע וסגנון התקשרות לא בטוח-אמביוולנטי. מתוך האינטראקציה עם הוריו, הילד לומד אודות התמודדות במצבי מצוקה ובסיטואציות אשר אינן מוכרות לו. יש לתת את הדעת לכך כי סגנון ההתקשרות ישפיע במידה רבה על תהליך ההיפרדות מהאם. ילד אשר חש ביטחון בקרבת האם ומקבל ממנה את החום לו הוא זקוק, יחקור את סביבתו ביתר קלות. לעומתו, ילד בעל סגנון התקשרות לא בטוח, יחוה קשיים בפרידתו מהאם ויראה התפתחות שונה במועדים שונים (Araneda, Santelices, & Farkas, 2010).

לבסוף, אחד מתהליכי ההתפתחות החשובים ביותר אשר אותם הילד עובר הינו תהליך הפרידה מהאם במהלך שלושת השנים הראשונות לחייו. ילד בגיל הרך אשר מפגין התפתחות אשר נחשבת תקינה לגילו, סביר כי יראה התפתחות תקינה הן בתהליך פרידתו מהאם. תהליך היפרדות זה מסמל את מציאת זהותו העצמית והבנתו כי האם הינה ישות נפרדת ממנו אך היא עדיין מרכיב מהותי בסביבתו החברתית, גם כאשר אינה נמצאת בה פיזית. שינוי זה מעיד למעשה על התפתחות קוגניטיבית, חברתית ורגשית של הילד (ארוז, 2012).

הפסיכואנליטיקאית, מרגרט מאהלר, הגתה תאוריה אודות תהליך זה אשר גורסת כי תהליך הפרידה (או תהליך הספרציה-אינדיבידואציה) הינו תהליך המתאר את עיצוב אישיותו של הילד בתור אישיות נפרדת

1. סקירה ספרותית

1.1 התפתחות הילד

1.1.1 מסלול ההתפתחות הנורמטיבי

הבנת מסלול ההתפתחות הנורמטיבי של פעוטות וילדים משפיעה ללא היכר על דרך הטיפול בהם וההיענות לצרכים המתעוררים בכל שלב. כאשר פונים לבחון את התפתחות הילד בראייה התפתחותית, יש להסתכל על ההתנהגויות שלו כחלק מרצף, ולא כהתנהגויות נפרדות. כך, ניתן להבין באופן מדויק יותר את השינויים הצפויים להתרחש בכל שלב התפתחותי במהלך שנות הילדות המוקדמות שלו. בכך, ההבנה אודות ההתנהגות אותה הוא מפגין והצרכים ההתפתחותיים שלו הופכת לברורה ועמוקה יותר. שילוב של התנסויות מוקדמות ותורשה יובילו את הילד למסלולי התפתחות שונים, אך כאשר מתאפשרת לו התפתחות תקינה, הוא יראה התנהגויות אשר מותאמות לשלב ההתפתחותי בו הוא נמצא. כמו כן, חוויותיו הראשונות משפיעות במידה רבה על תפקודו בהמשך החיים ועל יכולת הלמידה שלו בהווה ובעתיד (סרוף, קופר, ודהארט, 1996).

כאשר נוקטים בגישה התפתחותית, מתאפשרת נקודת מבט רחבה יותר על התנהגויות של ילדים, ואילו שינויים צפויים לחול בהם בכל אחד מהשלבים ההתפתחותיים אותם יעברו. אם כך, המושג 'התפתחות' מאפשר מרמז על שינוי איכותי בכישורים ובמיומנויות של הפרט. שינוי איכותי, המתרחש בכל שלב של ההתפתחות, קשור באופן הדוק לארגון ההתנהגויות מחדש של הילד. כלומר, הדרך החדשה והשונה באיכותה בה הוא מארגן את כישוריו ופועל בעולם. אם כך, מהי ההתפתחות הנורמטיבית עבור ילדים? לרוב, מדובר בסדר מסוים של שלבים התפתחותיים אשר כל פעוט עובר. אמנם ניתן להבחין בהבדלים בין פרט למשנהו, בעיקר במועד ובדרך בה הגיעו לאותן התפתחויות, אך המסלול ההתפתחותי זהה במידה רבה (Sameroff, 2010).

אם כן, כאשר בוחנים את ההתפתחות הנורמטיבית של פעוטות וילדים, ניתן להגיד כי מדובר ברצף דומה אך קצב ההתפתחות שונה בין ילד לילד. כמו כן, נצפה לשוני בין ההתנהגויות של ילדים מאחר וכל אחד מהם עובר התפתחות אישית. מדובר בהבדלים בין-אישיים הגיוניים בין הילדים, כאשר כל פרט רוכש את המיומנויות בהתאם לאישיותו, סביבתו ואופן התקדמותו בשלבים. ההבדלים הבין-אישיים נחשבים להבדלים יציבים ומתמשכים לעיתים, כאשר גם גורמי התורשה והסביבה משפיעים על יציבותם. אם כך, מדובר בהבדלים אינדיבידואליים הבאים לידי ביטוי כבר בגילאים צעירים (שם).

בבחינת מסלול התפתחות הילד, יש לתת את הדעת לגורמים חיצוניים לילד, כמו למשל הגורמים המאפיינים את הסביבה אליה הפרט נחשף. גורמים אלו יכולים להשפיע באופנים ישירים ועקיפים על מסלולי ההתפתחות והבריאות לאורך כל החיים. כמו כן, גורמים אלו פועלים ברמות שונות של השפעה, מתקשרים זה עם זה ומייצגים מגוון רחב של מאפיינים שאינם בעלי בסיס ביולוגי או גנטי, אלא מעוגנים דווקא ביחסי הגומלין בין הפרט לסביבתו החברתית והפיזית – החל מתנאי מחיה, יחסים בין אישיים, בטיחות השכונה, התנאים הסוציו-אקונומיים של המשפחה בה הוא גדל וההקשר החברתי-פוליטי. כל אלו משפיעים בצורה משמעותית על התפתחות הילד (Maggi, Irwin, Siddiqi & Hertzman, 2010).

השנים הראשונות לחייו של הפרט מייצגות תקופה קריטית במהלכה נקבעים מסלולי חוסן ופגיעות